

**ВИКОРИСТАННЯ РИТОРИЧНИХ ПИТАНЬ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ
(ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ)**

Статтю присвячено дослідженню ролі риторичних питань у розкритті емоційного настрою ліричних персонажів у творах сучасних американських поетів. Визначено комунікативно-прагматичні особливості функціонування риторичних питань у поетичному тексті. Здійснено лінгвопрагматичний аналіз поезій Енн Секстон, Роберта Лоуела, Сильвії Плат.

Ключові слова: *риторичні питання, американська поезія, лінгвопрагматика, адресат, комунікативний прагматичний смисл.*

Постановка проблеми. Багатогранний розвиток літератури на початку XXI століття спостерігається завдяки залученню здобутків когнітивної науки та психології до лінгвістичних учень, що сприяє глибшому розумінню взаємозв'язку процесів мислення та вербалізації думок. Для дослідження віршованих творів важливу роль відіграє інтеграція напрацювань таких філологічних дисциплін, як лінгвостилістика (І.В. Арнольд, О.П. Воробйова, І.Р. Гальперін, К.А. Долінін, О.М. Мороховський), когнітивна лінгвістика (С.А. Жаботинська, Дж. Лакофф, М. Тернер, Ж. Фоконьє), когнітивна поетика (Л.І. Белехова, О.П. Воробйова) та літературознавство (М.М. Бахтін). Міждисциплінарний підхід до вивчення специфіки творів американських поетів сприяє комплексній інтерпретації тексту завдяки одночасному охопленню його вербального та концептуального складників і врахуванню позамовного контексту.

Прагматичні дослідження, предметом яких є виявлення особливостей функціонування мовних знаків у мовленні, набувають в останні роки все більшої актуальності завдяки антропоцентричній переорієнтації лінгвістики взагалі та розширенню тлумачення термінів “прагматика” та “риторичні питання”.

Американська поезія кінця XIX – початку XI століття характеризується великим розмаїттям літературних напрямів і стилів, значною кількістю талановитих творчих особистостей з оригінальними поглядами на літературу та життя. Поезія їхніх творів стала об'єктом і предметом досліджень багатьох дослідників. Одним з таких досліджень є праця А. Шухарда, Ф. Морамарко, В. Сулівана «Сучасна американська поезія. 1865–1950». Автори аналізують творчість найбільш яскравих представників американської поезії кінця XIX – початку XX століття. Серед них – Е. Дікінсон, Е. Робінсон, Р. Фрост, К. Сендберг, Е. Паунд і Т. Еліот та інші. Автори дають достовірну аргументацію для визначення належності поетів до того чи того літературного напрямку. Велика увага звертається на інтеграцію двох чи більше напрямів у творчості одного поета. Недостатня увага приділяється вивченню ролі риторичних питань у творах сучасних американських поетів, що зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Метою дослідження є визначення особливостей використання риторичних питань в американській поезії. Об'єктом дослідження виступають риторичні питання у віршованому мовленні сучасних американських поетів. Предметом вивчення – лінгвопрагматичні особливості їх функціонування в поетичних творах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Американська поезія кінця XIX – початку XI ст. надзвичайно різнопланова та всеохоплююча. У ній співіснують як регіональні стилі, так і стилі, орієнтовані на відомі поетичні школи. Не зважаючи на те, що сучасна американська поезія і децентралізована, проте умовно її можна розподілити за трьома категоріями, які часто переплітаються одна з одною. Отже, це традиційна поезія (представники якої підтримують або утверджують усталені традиції віршування) – на одному полюсі, експериментальна поезія (представники якої створюють новітні поетичні

стилі) – на другому, і, нарешті, ідіосинкратична поезія (представники якої поєднують традиційну техніку з новаторською) – у проміжній позиції між цими двома полюсами. Разом з тим американська поезія є частиною світової поезії, поділяючи певні спільні для сучасності напрямки.

Риторичні питання (далі – РП) використовуються як засіб відтворення діалогу з уявним співрозмовником. Оформлюється питальним реченням. Питання адресатові не розраховане на відповідь, бо відповідь неможлива чи зайва, або вона вміщена в самому запитанні.

РП призначене викликати певну експресію, ілюзію розмови, діалогу, що начебто відбувається у присутності читача та за його участю. РП властиве епічному мовленню, але може вклинюватись і в ліричний план розповіді.

Слід зауважити, що фігура РП не є такою простою, як здається на перший погляд. Хоча відповідь усім відома, але автор може ставити провокаційні питання, тому що в нього є на це питання зовсім інша відповідь. У такий спосіб створюється стилістичний ефект оманливого очікування. Тому Л.В. Коломієць вважає, що РП, як і риторичний оклик та риторичне звертання, – це фігури, що ґрунтуються на критерії ширості [7, с.94].

Л.Р. Безугла виділяє три етапи розвитку лінгвопрагматики – комунікативний, когнітивний та дискурсивний. Вони корелюють з трьома антропоцентричними поворотами, які сколихнули лінгвістику останніх десятиліть – комунікативно-прагматичним (або “прагматичним бумом”), когнітивним і дискурсивним поворотами [4, с. 19].

У дослідженні віршованих творів з позиції лінгвістики важливого значення набуває прагматичний аспект, що органічно входить у теорію тексту, оскільки текст є основною одиницею комунікації і разом із функцією передачі оцінної та іншої інформації має і функцію впливу. Прагматичний вимір визначається тим, що текст будується за комунікативним планом відправника та реалізується стратегією комунікації між ним і читачем, отримувачем інформації.

Аналіз поезій Енн Секстон, Роберта Лоуела, Сильвії Плат з позиції прагматичного аспекту дозволяє виявити багатшарову комунікативну структуру, що створює складну систему відносин між автором і читачем, яку можна представити як комплексне переплетіння прагматичних установок поезій.

Прагматика цих поетів може бути зведена до набору прагматичних установок, які слід виокремлювати лише умовно, адже вони виконуються одночасно, а їх підсилення або послаблення в окремих творах утворює певну прагматичну мережу інтенцій. Автори мають велике поле впливу на свідомість адресата: через лінію персонажів, через конфлікт та емоційну сферу. У поетичних творах сприйняття контексту і перлокутивна реакція читача здебільшого засновується на повчальному, розважальному та суспільно-критичному підтекстах, у яких реалізуються прагматичні установки творів. Підтекст, у свою чергу, втілюється через авторську оцінку, яка виражається експліцитно та імпліцитно. Для досягнення певного прагматичного ефекту автори використовують вербальні пропозиціональні і контекстові індикатори, які є точкою розгалуження смислів. Таким чином, створюється повчальний, розважальний або суспільно-критичний підтекст поезій. Водночас, характерною особливістю проаналізованих творів є зображення конфлікту крізь призму любовної тематики. Наведемо приклади таких індикаторів, урахувавши при цьому інтерпретацію тексту, адже в поетичних творах використовують РП з метою привернення уваги до описаної ситуації, підкреслення думки, відображення іронії, виражають напруження почуттів, спонукають читача до роздумів, демонструють авторське ставлення до проблеми.

У творі “Відчай” (“Despair”) Е. Секстон наголошує на почутті розгубленості і повної зневіри:

*Who is he?
A railroad track toward hell?
Breaking like a stick of furniture?*

*The hope that suddenly overflows the cesspool?
 The love that goes down the drain like spit?
 The love that said forever, forever
 and then runs you over like a truck?
 Are you a prayer that floats into a radio advertisement?
 Despair,
 I don't like you very well.*

Автор змушує читача подумати, як проявляється цей емоційний стан для кожного особисто, у чому полягає його сутність. Часто Е. Секстон хвилює проблема пошуку власної гармонії, вона ставить питання до тиші, щоб почути внутрішній голос у творі “Уроки голоду” (“Lessons In Hunger”):

*Do you like me?
 How absurd!
 What's a question like that?
 What's a silence like that?
 And what am I hanging around for,
 riddled with what his silence said?*

Авторка розривається між намаганням пристосуватися до існуючих соціокультурних конвенцій та протидією ним; вона завжди перебуває у стані пересування, не стабільності, у ситуації “між”, відтворюючи Я, яке неможливо зафіксувати або назвати, визначити.

Стилістичний підхід спрямовано на встановлення ролі РП у створенні образності, виразності та розкритті стилістично значущих аспектів змісту поезії. Провідною темою в творчості авторки є смерть, найяскравіше вона розкривається в поезії “Смерть Сильвії” (“Sylvia’s Death”). Авторку непокоїть, як відбувається цей перехід у стан смерті, чому це відбувається несподівано, в чому полягає природа смерті:

*Sylvia, Sylvia
 where did you go
 after you wrote me
 from Devonshire
 about raising potatoes
 and keeping bees?*

Для передачі глибоких почуттів допомагає взаємодія РП з іншими виражальними синтаксичними засобами, наприклад, парцеляцією, анафорою та повтором. Повтор одного і того ж слова не тільки привертає увагу читача до повторюваного елемента, але й додає нових відтінків його змісту, у цьому ж творі “Смерть Сильвії” (“Sylvia’s Death”) авторка питає:

*...the death that talked of analysts and cures,
 the death that talked like brides with plots,
 the death we drank to,
 the motives and the quiet deed?*

Повторення слів про смерть підкреслює біль від розуміння втрати близької людини.

І.Р. Гальперін виділяє власне риторичні питальні речення і невласне РП [2, с. 85]. У невласне РП постають як питально-відповідні єдності, за допомогою яких мовець ставить питання не для отримання відповіді, а сам відповідає на питання. Це автор використовує, щоб привернути увагу читача до висловленої думки, наприклад, у поетичному тексті “Спектакль” (“The Play”). Е. Секстон розмірковує над сутністю і насиченістю людського життя, порівнюючи буття з грою в театрі, вона робить висновок, що тільки життя небагатьох людей виявляється дійсно цікавим, адже більшість людей зовсім самотні:

*It was a bad performance.
 That's because I'm the only actor
 and there are few humans whose lives*

will make an interesting play.

Don't you agree?

Прагматика твору спрямована на те, що поетеса змушує читача замислитись, чи дійсно можна вважати власне життя цікавим та вартим уваги інших.

З позицій комунікативно-прагматичного підходу РП є конструкцією, що впливає на почуття і думки адресата, наприклад у творі “Багнет” (“Bayonet”):

What can I do with this bayonet?

Make a rose bush of it?

Poke it into the moon?

Shave my legs with its silver?

Spear a goldfish?

No. No.

It was made

in my dream for you.

Автор передає почуття образи та злості, розмірковуючи, що може цей образ штика, дати власне їй самій.

До власне риторичних питальних речень відносяться ті, які за допомогою зворотної констатації висловлюють відповідь, наприклад, Р. Лоуел в поезії “Уроки” (“The Lesson”) ставить питання [1, с. 434]:

Perhaps the trees stopped growing in summer amnesia;

Their day that gave them veins is rooted down –

And the nights? They are for sleeping now and then.

У позитивних конструкціях міститься імпліцитне заперечення, а в негативних присутнє твердження, наприклад, в поезії Р. Лоуела “Святі невинуватці” (“The Holy Innocents”) [8, с. 556]:

If they die,

As Jesus, in the harness, who will not mourn?

Числені РП передають настрій автора, допомагають розкрити характер описуваної ситуації, посилюють емотивність. Р. Лоуел за допомогою РП підсилює почуття болю та суму за другом, якого вже немає в живих “Її мертвий брат” (“Her Dead Brother”) [10, с. 1730]:

You back that idyll, Brother. What is more?

Remembering riding, scotching with your spur

That four-foot milk-snake as a junieper?

Father shellacked it to the ice-house door.

РП не тільки привертають увагу, посилюють враження від висловленої проблеми, але й покликані створити піднесеність внутрішнього світу читача.

У вірші С. Плат “В’яз” (“Elm”) [9, с. 642]:

Clouds pass and disperse

Are those the faces of love, those pale irretrievables?

Is it for such I agitate my heart?

Завдяки апелятивній функції РП автор намагається вплинути на свідомість адресата, викликати глибокі почуття, думки, емоції та образи, що формуються на власному досвіді читача.

РП впливають на підсвідомість читача, саме сугестивна функція проявляється, коли автор навіює читачеві свої думки і почуття, підпорядковує своїм враженням, сугестія спонукає підсвідомо наслідувати позицію автора. Прагматичний аспект питальних конструкцій полягає в їхній ілюкутивній силі, спрямованій на реалізацію комунікативної інтенції поета, наприклад, С. Плат ставить питання в поезії “Лихоманка 103 градуси” (“Fever 103 degrees”) [11, с. 1426]:

Pure? What does it mean?

The tongue of hell

Are dull, dull as the triple...

Цими словами поетеса підкреслює біль людей, що розуміють важкість гріха, наслідки вибуху в м. Хіросіма. Необхідність використання РП зумовлено тим, що адресат художнього твору розуміє ідеї автора не логічно, а через перебування у відповідному емоційному стані співпереживання його героям, осмислюючи їх навіть після прочитання твору.

Висновки. Дослідження впливу РП в американській поезії – актуальна проблема комунікативної лінгвістики та лінгвопрагматики. РП використовуються авторами для передачі емоційного стану ліричних персонажів, створення ілюзії діалогу між автором та читачем, завдяки їм здійснюється прагматичний вплив на адресата. РП виступають важливим аспектом у формуванні поетичного підтексту, що виявляється завдяки сугестивній функції.

У проаналізованих нами віршах Е. Секстон, Р. Лоуел, С. Плат РП виконують апелятивну, сугестивну, експерсивну функції. Здійснений аналіз поетичних творів сучасних американських поетів підтвердив, що основна функція РП полягає в передачі емоцій від автора до читача, спонукання до роздумів.

Перспектива дослідження цього питання може пов'язуватись з аналізом особливостей використання РП в англomовних прозових творах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Американская поэзия в русских переводах. XIX-XX вв. Сост. С.Б. Джимбинов. На англ. яз. с паралельным русск. текстом. – М.: Радуга. – 1983. – 672 с.
2. Базан О.М. Риторичне питання: логічний чи лінгвістичний феномен? / О.М. Базан // Зб.наук. праць. – КНУ, 2013. – Вип. 43 (I). – С. 80–88.
3. Бацевич Ф.С. Природність спілкування як лінгвопрагматична категорія / Ф.С. Бацевич // Мовознавство. – 2011. – № 1. – С. 3–12.
4. Безугла Л.Р. Три етапи розвитку лінгвістичної прагматики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2013-02-1/readings_2013.pdf
5. Денисова Т.Н. Історія американської літератури ХХ століття: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К., «Довіра», 2002. – 318 с.
6. Забужанська І.Д. Обґрунтування класифікації англomовних віршованих текстів постмодернізму / І.Д. Забужанська // Одеський лінгвістичний вісник: наук.-практ. журн. – 2015. – № 6. Т 1. – С. 22–24.
7. Коломієць Л.В. Сучасна американська поезія: орієнтири для вивчення та перекладу / Л.В. Коломієць // Сучасна американська література: проблеми вивчення та викладання: Матеріали семінару. – Миколаїв: Вид. МДГУ ім. Петра Могили, 2002. – С. 90–104.
8. Anthology of English and American Verse. Zaharova V. – М.: Progress Publishers, 1989. – 719 p.
9. DiYanni R., Modern American Poets. Their Voices and Visions. Second Edition. McGRAW-HILL, Inc. – 1994. – 818 p.
10. The American Tradition in Literature. Shorter Edition in one volume. – McGRAW-HILL, Inc. 1994. – 2115 p.
11. The Norton Anthology of Modern Poetry. Second Edition. W.W. Norton&Company. – New York. – 2012. – 1865 p.

Kristina Yurkova

THE USE OF RHETORICAL QUESTIONS IN AMERICAN POETRY (LINGVOPRAGMATIC ASPECT)

The article is devoted to the studies of the role of rhetorical questions in revealing the emotional mood of lyrical characters in the works of contemporary American poets. Communicative-pragmatics peculiarities of rhetorical questions in poetic texts are defined. The linguistic pragmatics analysis of the poetry of Ann Sexton, Robert Lowell, Sylvia is given.

Key words: rhetorical questions, American poetry, linguistic pragmatics, addressee, communicative pragmatic sense.

Кристина Юркова

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РИТОРИЧЕСКИХ ВОПРОСОВ В АМЕРИКАНСКОЙ ПОЭЗИИ
(ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

Статья посвящена исследованию роли риторических вопросов в раскрытии эмоционального настроения лирических персонажей в произведениях современных американских поэтов. Определены коммуникативно-прагматические особенности функционирования риторических вопросов в поэтическом тексте. Осуществлен лингвопрагматический анализ стихотворений Энн Секстон, Роберта Лоуэлла, Сильвии Плат.

Ключевые слова: риторические вопросы, американская поэзия, лингвопрагматика, адресат, коммуникативный прагматический смысл.